

Generálny konzulát Ukrajiny v Prešove
Katedra ukrajinistiky Filozofickej fakulty PU
Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity
Zakarpatská oblastná štátna administrácia
Štátny archív Zakarpatskej oblasti
Zväz Rusínov – Ukrajincov Slovenskej republiky

KARPATSKÁ UKRAJINA (1938-1939)

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej
konferencie venovanej 70 – výročiu vyhlásenia
štátu Karpatská Ukrajina
v Prešove
5 marca 2009 roka

УДК 94(477.87)“1938/1939“(063)
ББК Т3(4Укр-43ак)6л0
К 26

Tento zborník bol vydaný za finančnej podpory
Zakarpatskej oblastnej štátnej administrácie.

Všetky práva vyhradené.
Toto dielo ani jeho časť nemožno reprodukovat' bez súhlasu
majiteľov autorských práv.

Editor: Prof. PhDr. Michal Roman, CSc.

Preklad ukrajinských textov do slovenčiny: Michal Roman
Preklad slovenských etxtov do ukrajinčiny: Michal Roman

ISBN 978-966-2095-42-5

3. Opys 4 c, spr. 12, ark. 5 Peredvyborči lystivky Ukrajinsoj buržuazno-nacionalistyčnoj partiji Ukrajinse nacionalne objednaňna (ľutyj 1939).
4. Spr. 13, ark. 64 Potokoly holosuvaňna, pidsumky naslidkiv holosuvaňna i posvidčeňna na pravo holosuvaňna v vyborach do sejmu Karpatskoj Ukrajinij v Chustij (ľutyj 1939).
5. Spr. 14, ark. 4 Vyborči bjuleteni kandidativ v členy peršoho sejmu Karpatskoj Ukrajinij vid partiji Ukrajinsoho nacionalnoho objednaňna (ľutyj 1939).
6. Nova Svoboda.
7. Ukrajinse slovo.
8. Bilak S.M.: Narod za nymy ne pišov. – Užhorod: Karpaty, 1981.- 216.
9. Boldyžar M., Lemak V.: Polityčni partiji ta objednaňna avtonomnoj Pidkarpatskoj Rusi// Narysy istoriji Zakarpatťa.- Užhorod, 1995.-T.II (1918-1945).- s. 302-310.
10. Boldyžar M., Lemak V.: Prohološěňna avtonomiji. Formuvaňna i dijafnist' uriadu A. Brodijaj// Narysy istoriji Zakarpatťa.- Užhorod, 1995.- T.II (1918-1945).-s. 274-283.
11. Grendža-Donskyj V. Ščasťa i hore Karpatskoj Ukrajinij. Ščodennyk.// Tvory.-Washington: Vydaňna Karpatskocho Sojuzu, 1987.-T.VIII.
12. Rosocha S. Sojm Karpatskoj Ukrajinij.-Winipegh: Kul'tura i osvita, 1949.- 98 s.
13. Spivak B.I. Narysy istoriji revolucijnoj borot'by trud'aščych Zakarpatťa v 1930-1945 rokach.-Lviv, 1963, 381 s.
14. Sterčo P. Karpato-Ukrajinška deržava.-Toronto, 1965.- 288 s.
15. Šandor V. Spomyny. Tom I. Karpatska Ukrajina 1938-1939.-Užhorod, 1995.- 390 s.

Oficynskij Roman,
Užhorod

OKUPÁCIA A ANEXIA KARPATSKEJ UKRAJINY (MAREC-JÚL 1939)

Za hlavnú úlohu v jesenno-jarnej dráme rokov 1938-1939 mesto Chust neraz po Kyjeve a Charkove považujú za tretie hlavné mesto novodobej Ukrajinij. Sotva toto označenie dostane ďalšie mesto Ukrajinij, aj keď si na to neoficiálne de facto narokovali ďalšie tri mestá – Lviv, Dnipropetrovsk a Doneck.

Začatá v marci 1939, hoci len prerušovane zakarpatská tradícia budovania ukrajinskej štátotvorby, predsa zapustila rozvetvené korene, ktoré o polstoročie sa prejavili vo všeukrajinskom riečišti ako súčasť sobornej nezávislej Ukrajinij. Od toho času Karpatská Ukrajina obrástla hustou bradou s rozličnými žánrami publikácií.

V období „perestrojky“ Sovietskeho zväzu prvé publikácie o Karpatskej Ukrajinij sa objavili so súhlasom a na objednávku Výboru štátnej bezpečnosti ZSSR (KGB), počínajúc okresnými novinami a končiac monografiami. Hľadali sa tvorivé náтуры spomedzi najambicióznejších učiteľov alebo dôchodcov, aby vznikla ostrá polemika, ako sa to stalo napríklad v marci roku 1990

KGB, ktorá nebola asi poslednou skrutkou „prestavby“, mala nemále výkonné prostriedky na aktualizáciu ako historickej pamäte, tak aj na národnostné otázky. Tým viac, že si ono monopolne podriadilo spomedzi iných správ aj „záškodnícku diaspórnú literatúru“.

Ale nie v tom spočívala bieda. Bolo to konjunktúrne osvietenectvo, ktoré zohralo svoju pozitívnu spoločenskú úlohu, avšak, žiaľbohu, odpílením prvoplánových aspektov v ňom a tak utopili dôležitý vedecký problém, ktorý sa doteraz nemôže z toho dostať aj vďaka mnohým popularizačným článkom.

Ale nie v tom spočíva hlavná bieda. Ale v tom, že v ostatné roky sa počítujú pokusy prehodnotiť tradičné hodnotenia dejín Karpatskej Ukrajinij. Najmä, maďarská okupácia Karpatskej Ukrajinij sa vysvetľuje sotva nie ako jej civilizačná záchrana, hoci sa aj uskutočnila revanšistickým prirodzeným spôsobom „prinávratenie kraja Maďarsku“. Naviac, citujem autora, súčasného námestníka predsedu Zakarpatskej oblastnej rady Laszlo Brenzovya: „ Za krátky čas vládnutia vlády Augustína Vološyna sa mu podarilo rozduť protimaďarské nálady medzi obyvateľstvom“/4,s.10-11/. Samozrejme, to odporuje historickej pravde.

Obyčajne v historiografii dejín Karpatskej Ukrajinij pozornosť vedcov sa sústreďuje na jej národno-politické aspekty. Najviac sa zdôrazňuje hrdinské vlastnecké budovanie autonómneho administratívno-územného útvaru a hrdinský boj pri obrane „republiky jedného dňa“- symbolicky vyhlásenej v podmienkach evakuačného chaosu lokálneho variantu Ukrajinského nezávislého štátu.

Avšak málo kto sa bral za predmetný ako sociálno-demografický, tak aj štáto- tvorný právny rozbor podstatných významných udalostí po páde Karpatskej Ukrajinij. Čo to vlastne bolo? S čím máme do činenia, aspoň čo sa týka terminologického významu?

Pre určenie tragického finálu Karpatskej Ukrajinij sa hodia nie všetky doteraz známe historicko-právne termíny, ktorými operujú vedci (publicistov neberieme do úvahy) v takých prípadoch: agresia, anexia, intervencia, okupácia. Ktoré z nich v súvislosti s predmetom nášho výskumu sa najviac hodia, a ktoré sa hodia pre určitý časový úsek?

Pokúsime sa odpovedať, aspoň krátko argumentovať ich v historicko-porovnávacom pláne.

Za okupáciu vo vojenskom chápaní a medzinárodného práva sa považuje dočasné obsadenie ozbrojenými silami štátu cudzieho územia. Samosebou to nevyvoláva zmenu jej právnického statusu. Práve tento termín pochádza z latinského slova „occupatio“ – uchvátenie, zabratie. V prvej polovici XX. storočia režim vojenskej okupácie sa stanovoval na

základe Haagskej konvencie z roku 1907 a neskôr Ženevských konvencií z roku 1949 a protokolov k nim z roku 1977.

V našom prípade v priebehu štyroch mesiacov (15. marca - 17. júla 1939) Karpatská Ukrajina sa nachádzala v režime vojenskej okupácie kráľovským Maďarskom. Okupované územie riadila vojenská administrácia Podkarpatska (Kárpátaljai katonai közigazgatás), ktorú v Maďarsku vytvorili skôr, ešte v predvečer okupácie Karpatskej Ukrajiny.

Okupácia sa odlišuje od anexie (od lat. adnectere – pripojenie) násilným aktom pripojenia jedným štátom si cudzieho územia druhého štátu. Podľa medzinárodného práva anexia – je jeden z druhov agresie. Najčerstvejším príkladom anexie v svetových dejinách v momente jestvovania Karpatskej Ukrajiny boli udalosti z 13. marca 1938, kedy Nemecko jednostranne pripojilo Rakúsko, ktoré dovtedy bolo nezávislým štátom. Ten smutne známy Anschluss sa onedlho skončil dvojším (nemecko-rakúskym) plebiscitom 10. apríla 1938.

Je jasné, na rozdiel od totalitného Nemecka, autoritatívne Maďarsko sa rozhodlo neriskovať s týmito a inými inštrumentmi ľudového prejavu vôle ani čo sa týka územnej otázky, ani čo sa týka parlamentských volieb na anexovaných územiach. Obmedzilo sa výberovou kooptáciou „zaslúžilých synov Otčizny“ zakarpatského pôvodu do maďarského parlamentu.

Maďarsko vykonalo anexiu Karpatskej Ukrajiny kvázilegítimným spôsobom, ktorý potom neuznali štáty protihitlerovskej koalície – tvorcovia povojnovej mapy sveta, keď si zvolili mapu z roku 1937 za bod geopolitického rozdelenia sveta.

Právnym základom pre prechod od vojenského k občianskemu riadeniu sa stal zákon O spojení Podkarpatorského územia s Maďarským štátom a nariadenie premiér-ministra O súčasnej správe riadenia spoločenských vecí na návratených územiach Podkarpatskej Rusi do dňa 22. júna 1939.

Týmito dokumentmi zdôraznili osobitné miesto Podkarpatského územia v štáto-právnom systéme Kráľovského Maďarska. Avšak od 17. júla 1939 región riadila špecifická skupina po vertikáli výkonnej moci pod názvom regentský komisariát s poradným orgánom – návrhovou komisiou.

Podľa súčasného vysvetlenia (rezolúcia 3314 Generálneho zhromaždenia OSN zo dňa 14. decembra 1974) za agresiu (lat. aggressio – napadnutie) sa bude považovať hocikaké použitie sily jedného štátu voči územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti iného štátu alebo národu (nácie). Akty agresie sa delia na priame a sprostredkované.

Priama agresia – vtrhnutie alebo napadnutie ozbrojených síl štátu na územie iného štátu; hocikaká vojenská okupácia, ktorej výsledkom je vtrhnutie či napad; hocikaká anexia (násilne pripojenie) územia iného štátu.

Sprostredkovaná agresia – vyslanie štátom ozbrojených bánď a skupín, neregulárnych síl alebo nájomných, ktorí použijú zbraň proti inému štátu.

Za akt spolupráce v agresii sa považujú štáty, ktoré poskytujú svoje územie k dispozícii inému štátu, ktorý ho využíva pre agresiu voči tretiemu štátu.

Ako vidíme, termín agresia je spoločným dáždnikom pre podstatné označenie určitého historického času v konkrétnom regióne. Zahŕňa

v sebe ako dočasné obsadenie cudzieho územia (okupácia), tak aj násilnú zmenu jeho statusu (anexia).

Pričom Podkarpatská Rus (Karpatská Ukrajina) v zostave federálnej Československej republiky (október 1938 – marec 1939) sa stretla s dvoma prejavými formami agresie. Spočiatku zo strany Maďarska a Poľska, ktoré vysielali na jej územie ozbrojené bandy a diverzné skupiny, ktoré terorizovali obyvateľstvo na pohraničí. Množstvo diverzantov sa počítalo na stovky osôb a teroristické akty, vrátane zabitia na desiatky. Pochopiteľne, že ide o sprostredkovanú agresiu.

Ďalej československá vláda zastupená vládou Karpatskej Ukrajiny sa ocitla zoči-voči s masovým vtrhnutím ozbrojených síl Maďarska (14.-15. marca 1939). Výsledkom toho Karpatská Ukrajina bola do 18. marca 1939 celkom okupovaná maďarskými vojskami a do 17. júla 1939 de-jure a de-facto anexovaná.

Onedlho, v septembri 1939, Maďarsko odstúpilo od spoluúčasti na agresii proti spojeneckému Poľsku, nedajúc svoje územie (Podkarpatsko) k dispozícii Nemecku. Maďarsko a Poľsko dovtedy úspešne realizovali spoločný agresívny projekt, nacielený proti územnej celistvosti Československa. Ten doviedol ich k stanoveniu spoločnej maďarsko-poľskej štátnej hranice, ktorá už na samom prahu druhej svetovej vojny neočakvane sa stala maďarsko-sovietskou.

Ešte jeden dotýčný termín „intervencia“ sa nehodí do nášho kontextu, hoci sa pomerne často stretávame s ním v publikáciách venovaných Karpatskej Ukrajine. Intervencia (lat. interventio – zasahovanie) – vojenské, politické alebo ekonomické zasahovanie jedného alebo niekoľkých štátov do vnútorných vecí iného štátu, ktoré porušujú jeho suverenitu.

Klasický príklad intervencie v novodobých dejinách sa uskutočnil neďaleko hraníc súčasnej Ukrajiny v roku 1956, keď vojská Sovietskeho zväzu potlačili povstanie v Maďarsku a vojská Varšavskej zmluvy v roku 1968 vstúpili na územie Československa. Tak isto pod termín intervencia (s príznakmi mierovej nie nepriateľskej okupácie – angl. non-belligerent) spadajú kroky nacistického Nemecka voči svojmu spojencovi Maďarsku, počnúc 19. marcom 1944, pričom so súhlasom jeho regenta (hlavy štátu) M. Horthy. Vtedy už celá vláda na Podkarpatskom území opäť, ako v marci – júli 1939, prešla pod vládu vojenskej administrácie na čele s úradným komisárom.

Vráťme sa bezprostredne k úzkej téme nášho bádania. Ako sme už vyššie povedali, v prvej polovici XX. storočia režim vojenskej okupácie sa upravil podľa Haagskej konvencie z roku 1907. Vzniká logická otázka, či sa Maďarsko pridržiavalo v Karpatskej Ukrajine tých „zákonov a zvykov pozemnej vojny“? Odpoveď je jednoznačne kategorická: „Nie!“ Naopak – otvorene ich ignorovalo a časť z nich bolo nútené splniť, ako to neznie paradoxne, výlučne pod tlakom susedného Nemecka.

Chcem upriamiť vašu pozornosť iba na dva dôležité uznesenia medzinárodnej konvencie, podpísanej v Haagu 18. októbra 1907. V článku 1 sa píše: „Vojnové zákony, práva a povinnosti sa použijú nielen voči

Skutočné údaje o emigrácii nie sú zatiaľ dokumentárne potvrdené. Nachádzame iba úryvkovité údaje, ktoré sú fixované v jednotlivých dokumentoch a spomienkach. Tak napríklad do Ruského Kerestura prišlo blízko dvesto utečencov, ktorí sa tu zdržali viac ako dva mesiace. Splnomocnenec vo veciach utečencov z Karpatskej Ukrajiny v Juhoslávii ing. Leonid Romaňuk aktívne spolupracoval s juhoslovanskou vládou.

Nie sú zatiaľ vyjasnené otázky nielen čo sa týka všeobecne bezprostredných demografických strát, ale aj údaje o ľudských obetiach v Karpatskej Ukrajine za obdobie 14. – 18. marec 1939. Často sa uvádzajú cifry, uvedené v spomienkach vedca a spisovateľa Volodymyra Birčaka, ktorý zafixoval oznámenie maďarskej vlády, ktorá oznamovala, že bolo zabitých 74 osôb a 140 ranených honvedov (maďarských vojakov) a taktiež vláda udala orientačné číslo ľudských strát z ukrajinskej strany – 3-4 tisíc osôb, z toho 1 – 1, 5 tisíc ľudí priamo zabitých v bojoch /3, s. 165/.

Vôbec hodnovernosť údajov V. Birčaka je nepochybniteľná, lebo bol na čele Ukrajinskej evakuačnej komisie pri nemeckom konzuláte v Chuste. Členmi tejto komisie boli radca Volodymyr Ustianovyč, radca Ivan Komarynskyj, notár Il'ko Bilyk, riaditeľ školy Andrij Alyskevyč a JUDr. Jevhen Malyk. Komisia pracovala počas 6 týždňov až do 30. apríla 1939.

Spolupracovníci komisie vynaložili veľa úsilia, aby zachránili životy a slobodu aktívnym účastníkom –budovateľom Karpatskej Ukrajiny. Priame rozhovory s vojenskou administráciou Podkarpatska generálom B. Novakovyčom viedol V. Ustianovyč. Ukrajinská strana sa domáhala legality Karpatskej Siče, odmietala jej kvalifikáciu ako „bandu“, čo umožňovalo maďarským vojskám popravovať sičovníkov bez vyšetrovania a súdu.

Podľa vtedajších oficiálnych údajov ministerstva vnútra Maďarska, v marci – decembri 1939 v Zakarpatsku zahynulo 4,5 tisíc osôb /10, s.142; 10,s.299/. Počas okupácie Karpatskej Ukrajiny (15. – 18. marca 1939) sa vyznamnával svojou krutosťou policajný oddiel kapitána Martona Zelyi. Ten v priebehu troch dní a jeho podriadení policajti zastrelili 200 osôb. V Chuste okresný vojenský veliteľ plukovník Hollody dal súhlas na popravu 170 osôb.

V celom rade miest a dedín, napríklad 16. marca 1939, neďaleko od obce Kamianycia Užhorodského okresu, pred filmovými kamerami zastrelili maďarskí vojaci zajatých Ukrajincov – desať členov Karpatskej Siče. Teraz sa to posudzuje nielen v zmysle Haagskej konvencie z roku 1907, ale aj ako zločin proti ľudskosti, ktorý nie je premlčaný.

Žiaľbohu, takýto zločin proti ľudskosti, ktorý sa odohral onedlho na Vereckom perevale (Vereckom priesmyku), kameramani už nezdokumentovali. V druhej polovici marca 1939 Maďari deportovali do Poľska takmer jeden a pol tisíc Ukrajincov, členov Karpatskej Siče – oficiálneho paramilitantného združenia Karpatskej Ukrajiny. Všetci zahynuli neďaleko hranice bez súdu. Maďari si myslia, že sú nevinní, lebo vraj nevedeli o nehumánnych zámeroch Poliakov.

Tu sa objavujú nevyjasnené momenty.

1. Strieľali na obidvoch stranách hranice, t.j. na vtedajších územiach Poľska a Maďarska. Nie je dôležité, kto bezprotredne stlačil kohutík. V tejto

tragickej epizóde maďarskí a poľskí vojaci sa spolupodieľali na zločine proti ľudskosti.

2. Ak Ukrajina s Poľskom dávno prešli trnistou cestou vzájomného odpustenia si historických krívd, to Ukrajina s Maďarskom ani nezačala túto cestu. Ved' práve z bezprostrednej viny tohto maďarského štátu v rokoch 1938 – 1944 v regióne súčasnej Zakarpatskej oblasti boli najväčšie demografické straty – asi jedna štvrtina všetkého obyvateľstva oblasti. Aby sme pochopili veľkosť katastrofy, uvádzame, že najbližšie analogické cifry nachádzame až v stredoveku počas mongolskej a turecko- krymskej invázie. Myslím, že je to učebnicový argument.

Aktívnych účastníkov – budovateľov Karpatskej Ukrajiny Maďari držali v koncentračných táborech –v Kryvej pri Chuste (počas marca – apríla 1939 asi tisíc osôb) a u Varjyulaposzi neďaleko Nyredhyazi (v máji –júni 1939) okolo 1200 osôb, kde prežívali strašné fyzické bitky a iné tortúry /6,s. 90-91).

Maďarskí vojaci tisíce Ukrajincov prinútili, aby sa niekoľko raz do týždňa hlásili na staniach maďarskej polície a zaregistrovali svoju lojalitu voči Maďarsku. Boli tak prenasledovaní morálne, psychologicky, fyzicky, cítili na sebe tlaky prenasledovania, ponížovania ich ľudskej dôstojnosti a národnej hrdosti.

Veľkých rozmerov nabrali čistky „neželaných elementov“. Začali pracovať „komisie spoľahlivosti“ pre štátnych zamestnancov z československého obdobia (úradníci, učители, lekári, inžinieri a pod.). Tieto komisie prepustili z pôvodnej práce takmer 2 tisíc osôb. Namiesto nich na Podkarpatsko prišli odborníci z etnického Maďarska.

Avšak Maďarsko sa neobmedzilo iba okupáciou Karpatskej Ukrajiny. O 6 hodine ráno 23. marca 1939 maďarské vojská vtrhli na územie Slovenska a do večera obsadili zaplánované hranice v troch smeroch: Velykyj Bereznyj – Staryna; Malyj Bereznyj – Stakčín; Užhorod – Sobrance.

25. marca 1939 premiér –minister Maďarska Pal Teleki navštívil okupované územia. Pritom zrazu zdôvodnil zákonnosť vykonanej anexie. Vraj, obsadili strategické body, ktoré mali dôležitý význam pre ochranu železnice v doline rieky Uh. Medziiným aj do toho času ukrajinsko-slovenská hranica bola vždy sporná..

Avšak po slovenskom a nemeckom proteste Maďari si sadli za rokovací stôl. 27. – 4. apríla 1939 v Budapešti pracovala zmiešaná slovensko-maďarská komisia, ktorá dokončila svoju prácu podpísaním protokolu o novej východnej hranici medzi Slovenskom a Maďarskom.

Ako výsledok rokovania bol fakt, že 7. apríla 1939 maďarské vojsko obsadilo nové územia a obce, kde prevažovalo obyvateľstvo ukrajinskej národnosti. Slovenské územie sa opäť zúžilo o jeden okres – Sobrance (24 tisíc obyvateľov a 41 obcí) a časť okresu Snina, kde žilo okolo 45 tisíc osôb v 74 obciach /13,s.20/. Toto územie bolo pripojené k Podkarpatskému územiu.

Ak na pripojenie južnej časti Slovenska a časti Podkarpatskej Rusi (v súlade s Viedenskou arbitrážou) v jeseni 1938 Maďarsko vynaložilo 102,7

mil. pengö, to okupácia Karpatskej Ukrajiny ich stala už 43,3 mil. pengö, uvedenie do bojovej hotovosti maďarských vojenských častí, rozmiestnených v prvom rade na Zakarpatsku, v auguste 1939 (v predvečer nemeckej agresie voči Poľsku) stalo Maďarsko až 107 mil. pengö. Mobilizácia a demonštrácia sily na maďarsko-rumunskej hranici v júli 1940 stala ešte viac, až 264,7 mil. pengö /10, s. 129/.

V tom čase Maďari pompézne urobili niekoľko sociálno-humanitných akcií s pomocou promaďarskej organizácie Magyar magyarert (Maďar pre Maďara). Pod vedením manželky regenta M. Horthy a vtedajšieho premiéra-ministra A. Imredy po celej krajine sa vyberali peniaze a potraviny na pomoc pre chudobných na anexovaných územiach.

Nasledujúceho týždňa po dokončení okupácie Karpatskej Ukrajiny (druhá polovica marca 1939) rozdelili 106 tisíc potravínových balíčkov v hodnote 667 tisíc pengö. Tieto balíčky previazali červeno-bielo-zelenou stužkou, ktorá symbolizovala štátnu zástavu Maďarska.

Na jar a v lete 1939 7,5 tisíc podkarpatských sezónnych roľníkov pracovalo na poľnohospodárskych prácach v Maďarsku, kde zarobili asi 240 vagónov pšenice. Maďarskí železničiarri priviezli pšenicu do hlavných staníc Podkarpatska bezplatne.

Okrem toho na verejné práce Maďari pre chudobných vydali 222,5 tisíc pengö. Za tieto maďarské peniaze sa potom opravovali dedinské cesty, sadili stromy, čistili zarústnuté kanály, príkopy, odvodňovacie kanály a miesta škodlivé pre zdravie a pod. Takto v apríli 1939 na výstavbe cesty Lypča – Horinčovo – Nižne Selyšče – Draľovo – Uhľa v Ťačivskom okrese pracovalo 784 nádeníkov a 117 povozov a v Chustskom okrese tiež pracovalo 1848 nádeníkov a 62 povozov.

Teda už v júli 1939, ako súčasť Maďarského kráľovstva pomocou agresívnej zahraničnej politiky, bolo sformované osobitné podľa výnosu Podkarpatské územie. Celkove sa to podarilo urobiť na tri etapy: 1) na základe Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938, kedy od Podkarpatskej Rusi odobrali viac ako 1,5 tisíc km² územia s počtom obyvateľov viac ako 173 tisíc osôb, 2) agresiou proti Karpatskej Ukrajine 15.-18. marca 1939, keď okupovali 11 tisíc km² s 552 tisíc obyvateľmi, 3) agresiou proti Slovensku 23. marca 1939 a zabrali 115 obcí z okresu Sobrance a Snina s 69 tisícami obyvateľmi.

Práve od jari 1939 v Zakarpatsku (v súčasnej Zakarpatskej oblasti) sa vedie evidencia masových represíí, ktoré sa ešte posilnili s príchodom sovietskej armády v jeseni 1944. Súčasne agresia Maďarska voči Československu, v dôsledku ktorej od 15. marca do 17. júla 1938 bola okupovaná a anektovaná Karpatská Ukrajina, sa stala prelúdiom veľkých geopolitických zmien nielen na východe Európy, ale vôbec na celom svete.

LITERATÚRA:

1. Adam M.: Zaharbaňňa Zakarpaťta chortistskoju Uhorščynoju v 1938-1939 rokach.// Ukrajinsko-uhorski zviazky/ Vid. red. F. Ševčenko.- Kyjiv: Naukova dumka, 1964.-s.78-109.

2. Baran O. Maďarska okupacija Zakarpaťta v 1939 roku// Ukrajinskij istorik New-York, 1995, č. 1-4.-s.119-136.
3. Birčak V.: Karpatska Ukrajina. Spohady j perežyvaňňa/ Pidhot.texiv i pisľa R. Oficynskoho.-Užhorod, 2007.-198 s.
4. Brenzovyč L.: Nacionalna polityka na Zakarpatti pisľa pryjednaňňa kraju do Uhorščyny: /Na pravach rukopysu/.-Užhorod, 2002.-46 s.
5. Hrančak I. Okupacija Karpatskoj Ukrajiny vijskamy Uhorščyny v berezni 1939 roku// Carpatica-Karpatyka.-Vyp.-Užhorod, 1995.-s.70-81.
6. Dovhanyč O.: Karpatska Ukrajina v botoťbi za nezaležnyšt': represiji proty jiji oboronciv ta kerivnych dijačiv.-Užhorod, 2007.-s.70-71.
7. Konvencija o zakonach i obyčajach suchoputnoj vojny. Haag, 18 oktobra 1907.-Režym dostupu: www.memo.ru/Prawo/hum/haag07-1 htm.
8. Oficynskij R.: Okupacijnyj režym u Karpatskij Ukraini (15. berežňa- 17 lypňa 1939) /Molod'- Ukraini (Naukovi zapysky molodych učenyh Užhorodskoho deržavnoho universytetu).- 1996.-T.9.-s.61-68.
9. Oficynskij R.: Polityčnyj rozvytok Zakarpaťta u skladi Uhorščyny (1939-1944).- Kyjiv: Instytut istoriji Ukrainy NAN Ukrainy, 1997.-244 s.
10. Puškaš A. Vengrija v gody vtoroj mirovoj vojny.- Moskva: Nauka, 1966.- 527 s.
11. Puškaš A.: Civilizacija ili varvarstvo: Zakarpacie 1918-1945.- Moskva 2006.- 564 s.
12. Kárpátalja 1939-1941: Magyarés ukrán történeti közéleti/ Szerk. CS. Fedinec.- Budapest: Teleki Laszlo alapítvány, 2004.-277 old.
13. Malá vojna. Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939/ Zost. L. Deák.- Bratislava: Slovakia Plus, 1993.- 98s..

Roman Michal,
Prešov

KARPATSKÁ UKRAJINA V DENNÍKU V. GRENŽU-DONSKÉHO ŠTASTIE A BIEDA KARPATSKEJ UKRAJINY

Vasyľ Grendža-Donskij – vynikajúci ukrajinský básnik, prozaik, publicista a organizátor kultúrneho a spoločenského života v období medzi dvoma vojnami na Zakarpatsku. Bol veľkým, národne uvedomelým ukrajinským vlastencom, nie nacionalistom, ako ho vykreslovali počas sovietskej doby v Ukrajine, bol vlastencom rodného kraja, ľudu ukrajinského slova, ktoré nadovšetko ľúbil. Počas celého svojho aktívneho života na Zakarpatsku protestoval a bojoval perom proti všetkým formám útlaku, prenasledovania a vykorisťovania obyvateľstva Zakarpatskej oblasti. Bol nielen svedkom, ale aj aktívnym účastníkom, tvorcom a budovateľom nezávislého štátu Karpatská Ukrajina. Ako taký zanechal nám živé,